

Dante Show

Laszlo Alexandru

Una din trăsăturile specifice ale *Divinei Comedii*, care o fac mai greu accesibilă publicului larg, constă în construcția ei "supraetajată". Autorul, în mod programatic, îmbrățișează diverse registre de semnificație, realizând totodată o sinteză a numeroaselor domenii ale cunoașterii. Dacă adăugăm, la toate acestea, particularitățile lingvistice medievale și pe acelea stilistice, individuale, vom înțelege câte obstacole se ridică în fața pînă și a celui mai bine intenționat cititor. Pentru a-i veni în sprijin, încă din timpurile lui Dante, s-a creat un... spectacol științific destul de neobișnuit. Giovanni Boccaccio, la însărcinarea municipalității florentine din Trecento, a inaugurat *Lectura Dantis*, ceremonialul prin care un cunoscător, un expert iese în fața publicului și citește cu voce tare anumite pasaje din *Divina Comedie*, explicându-le.

Această practică de devotament față de poezia marelui florentin, devenită un ritual impus de chiar specificul operei, s-a păstrat de-a lungul secolelor. A reprezentat una din căile cele mai directe de transmitere a mesajului artistic dantesc. În numeroase școli și universități din cele mai răspândite colțuri ale lumii, în cadrul catedrelor de literatură italiană se menține încă obiceiul organizării conferințelor de *Lectura Dantis*. Iar în Italia, această tradiție a depășit barierele academice, ieșind cu adevărat în întâmpinarea tuturor, așa cum deja Boccaccio își propusese.

După 1950, au rămas în amintirea culturală, mai ales prin intermediul televiziunii italiene RAI, recitării dantești ale celebrului Vittorio Gassman. Astăzi poate mai puțin cunoscut în lumea frenetică a showbizului, Gassman se bucura pe atunci de prestigiul unei personalități actricești de frunte. Interpretările sale au fost imortalizate, în condițiile tehnice ale vremii, inclusiv pe discuri de vinil (Cinturile V și XXVI din *Infern*, Cîntul XXXIII din *Paradis*).

Un cercetător care, după 1985, și-a dedicat două decenii textului dantesc este Vittorio Sermoniti. Din colaborarea sa cu prestigioșii filologi Gianfranco Contini și Cesare Segre s-au născut emisiunile de la Radiotre, în care Sermoniti a citit și a comentat pentru publicul larg toată *Divina Comedie*, precum și colecția de audiocasete puse atunci în vânzare. Transcrierea înregistrării a stat la baza celor trei volume ale sale, apărute în 1988, 1990 și 1993 la editura Rizzoli: *L'Inferno di Dante*, *Il Purgatorio di Dante*, *Il Paradiso di Dante* (amplu revăzute în 2001). Notabilă a fost și inițiativa lui Sermoniti în ce privește lectura publică integrală a *Divinei Comedii*, desfășurată seară de seară, timp de peste doi ani, în mănăstirea franciscană de lângă mormîntul lui Dante, la Ravenna.

O nouă etapă în evoluția *Lecturae Dantis* survine odată cu implicarea lui Roberto Benigni. Aflat în momentul de vîrf al unei cariere răsplătite cu numeroase onoruri - printre care Premiul Oscar pentru filmul *La vita è bella* (1999) -, Benigni a devenit una dintre figurile cele mai cunoscute ale spectacolului italian. Prezența sa nonconformistă, imprevizibilă, în răspăr cu politicienii și atotputernicii zilei, stîrnește hohote de rîs și smulge cascade de aplauze. Profilul său, deja limpede trasat, este acela al unui nou Charlot care, prin strîmbături, scâlîmbăieli și gesticulație semi-licențioasă, reușește să construiască, în același timp, și momente de intensă meditație asupra tragismului existențial. Întîlnirea sa cu *Divina Comedie* poate fi considerată un eveniment absolut surprinzător, în măsura în care trivialul cotidian, biciuit de satira clovnului, venea să se intersecteze cu mesajul sublim al poemului medieval.

Ceea ce a pornit ca un simplu experiment, cînd

artistul a început, aparent pe neașteptate, să recite versuri dantești, s-a transformat de-a lungul anilor într-o avalanșă culturală. Spectacolele lui Benigni despre Dante au ajuns în sălile festive ale unor mari universități (și i-au adus protagonistului numeroase titluri de *Doctor Honoris Causa*), au coborît în piețele publice. Cu totul impresionantă e mai ales seria celor treisprezece reprezentații, organizate începînd cu 27 iulie 2006, în Piazza Santa Croce din Florența, la picioarele impunătoarei statuii a poetului medieval (și în fața bisericii pe care o frecventase înainte de-a fi fost constrîns la exil). Actorul a prezentat, succesiv, în acele seri de vară, Cinturile I-X, XXVI, XXXIII din *Infern*, precum și Cîntul XXXIII din *Paradis*. Înregistrarea lor a fost difuzată apoi de televiziunea italiană RAI, în perioada 2007-2008, consemnînd recorduri uluitoare de audiență. Prima emisiune a fost urmărită de 10.997.000 de telespectatori. Versiunile în format DVD s-au vîndut în alte milioane de exemplare, ca suplimente săptămînale ale publicațiilor de mare tiraj *La Repubblica* și *L'Espresso*. Recitalul lui Benigni, cu un atît de amplu succes în rîndul publicului, a primit o nouă înfățișare, odată cu etapa sa itinerantă. *Tutto Dante* a avut un șir de circa 130 de spectacole, cu un aflux de peste un milion de spectatori (dintre care 120.000 la Roma), pe diverse stadioane sau în săli sportive din Catanzaro, Reggio Calabria, Eboli, Perugia, Ancona, Bologna (în 2006), Trieste, Jesolo, Varese, Arezzo, Brescia, Torino, Cuneo, Mantova, Modena, Parma, Montecatini, Padova, Forlì, Livorno, Genova, Milano, Roma, Pompei, Potenza, Lecce, Foggia, Strâ, Bergamo, Lucca, Siena, Grosseto, Florența, Pisa, Porto S. Giorgio, Ravenna, Assisi, Sarzana, Viareggio, Messina, Palermo, Cosenza, Caserta, Chieti, Bolzano, Prato, Fossano (în 2007). Alte reprezentații s-au organizat în unele închisori italiene, în fața deținuților. Iar cunoscutul actor a țintit cu curaj piața mondială: la Zürich și Lugano (în 2008), la Paris, Bruxelles, Londra, München, Geneva, Köln, Frankfurt, Atena, Basel, San Francisco, New York, Montreal, Boston, Toronto, Quebec City, Chicago, Buenos Aires și Madrid (în 2009).

Care e, în cazul său, rețeta succesului? În ce constă meșteșugul de-a stîrni entuziasmul milioanele de spectatori și telespectatori? Performanța sa din istorica piață a Florenței, transmisă la televiziune și înregistrată pe DVD, consemnează un debordant *one man show*: Benigni evoluează în costum negru și cămașă albă, pe o scenă simplă, complet lipsită de decoruri, doar cu un microfon în mînă. Își face o apariție bufonescă, în goană, cu salturi, cu strîmbături, zîmbete și gesturi familiare. Aleargă încoace și încolo, pe fondul muzical vesel, de circ, se înclină, hohotește, arată cu degetul pe cite unul. De fapt, întregul spectacol are trei momente distincte. După această erupție bășcălioasă, protagonistul, mulțumind publicului, se lansează în prima etapă, de "cucerire" a lui, prin explicații de contextualizare a lecturii dantești ce va urma. Cu o elocuție rapidă, vioaie, recurge la neașteptate conexiuni de idei și acțiuni, reface realitatea istorică, economică, mentală și artistică medievală, aducînd-o sub ochii noștri. Principalul său instrument e desacralizarea. Ar fi, așadar, nepotrivit să ni-l închipuim pe Dante ca pe un titan veșnic posomorît (cum ni-l reprezintă unii sculptori), fiindcă acela, pe cînd scria *Divina Comedie*, era abia "un flăcău de trezeci și cinci de ani". De altminteri, nici Evul Mediu n-a fost chiar așa demult, ci doar cu vreo șapte sute de ani în urmă - în fond, dacă luăm zece oameni de cite 70 de ani și îi punem cap la cap, de-a lungul vremii înapoi, am ajuns contemporani cu

Dante! În spectacolele sale, Benigni insistă, repetînd: "capodopera dantescă e una dintre poveștile cele mai cristaline, cele mai simple care au fost scrise; trebuie să ne apropiem de ea cu inocența unui copil și doar apoi să ne străduim să pricepem alegoriile și metaforele, cînd vom face a doua lectură, a treia, a patra și tot așa mai departe. Dar la început nu trebuie să ne lipsim de plăcerea de a citi această carte, de a ne bucura de o poveste în care există cîntul, muzicalitatea, narațiunea și, firește, poezia".

E important să nu privim totul doar ca pe o simplă convenție artistică, ci ca pe aventura unui crez fiindcă, abia examinînd astfel lucrurile, putem accepta că Dante a mers cu adevărat în *Infern*, în *Purgatoriu* și în *Paradis*. Trebuie, totodată, să avem și tăria de a scruta profunzimea simbolică a gîndurilor poetului, să nu ne mințim ca în cunoscuta anecdotă despre "omul care caută o cheie pe jos, sub un felinar. Trece unul și îl întreabă: - Ce faci? / - Caut cheia. / - Ai pierdut-o aici? / - Nu, am pierdut-o mai încolo. / - Și atunci? De ce o cauți aici? / - Pentru că aici e lumină și se vede".

Benigni își învață totodată spectatorii să nu ia prea în serios exagerările dantologilor și dantomaniilor care, din dorința de-a surprinde cele mai mărunte amănunte legate de divinizatul poet, azi-mîine vor ajunge să pună inscripții pe străzile Florenței: "Esattamente sotto a questa striscia, ci veniva Dante a far la piscia" (Exact sub aceste afișe, venea Dante să se pișe).

După încălzirea și cucerirea publicului, prin verva sa dezinhbată și nonconformismul exploziv, actorul trece la cel de-al doilea moment al spectacolului. Se începe lectura cîntului propus pentru seara respectivă. Se înaintează pe sintagme, versuri emblematic, rareori o terțină întreagă. Cuvintele poemului sînt întrerupte de ample explicații punctuale, de o mare precizie, cu paranteze ironice, cu trimiteri implicite la exegeza autorizată. Se realizează totodată o descriere a personajelor relevante ale *Divinei Comedii*, a personalităților înfățișate, precum și o actualizare a expresiilor medievale, a contextelor istorice și a conflictelor politice de atunci. În toate aceste detalii, Benigni ilustrează o extraordinară, o impecabilă cunoaștere a "conținuturilor științifice" pe care le transmite spectatorilor săi. Astfel, pe neobservate, întîlnirea alunecă dinspre o reprezentare amuzantă, uneori poate frivolă, către o conferință în toată legea, de cea mai deplină autoritate profesională.

După ce întregul cînt dantesc a fost parcurs, pe îndelete, prin revelarea unor ascunzișuri pe alocuri surprinzătoare chiar și pentru cunoscători, survine a treia etapă. Luminile se micșorează, se creează un semiîntuneric misterios, iar protagonistul lasă textul scris deoparte și se apropie, cu microfonul în mînă, de marginea scenei. Aici, cu o atitudine de mare sobrietate, pe un ton adînc, pronunțînd cuvintele distinct și tăios, pornește să recite din memorie zecile de versuri pe care tocmai le explicase, insistînd, de această dată prin intonație, asupra valențelor artistice, subliniind virtuțile eufonice, accentuînd pasajele tragice.

Finalul reprezentației e marcat, de obicei, prin momentul de tăcere impresionată a publicului, ce parcă ezită să rupă vraja spectacolului, înainte de-a izbucni în urale frenetice și aplauze dezlănțuite. Iar entuziasmul oamenilor e cît se poate de întemeiat, căci Roberto Benigni, după ce i-a făcut să rîdă în hohote, i-a ajutat să devină mai cizelați (prin descoperirea secretelor mării poezii) și i-a împins, în cele din urmă, să mediteze la însuși tragismul condiției umane. O triplă performanță, ce se poate obține doar într-un asemenea fabulos *one man Dante Show*.